

Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. Спецвипуск / [за заг. ред. проф. В.І.Скрипченка]. – Ч.1. – Словянськ : СДПУ, 2010. – С.81-88.

Демченко Олена Петрівна

УДК 372.3.

СТВОРЕННЯ ВЕРБАЛЬНИХ ВИХОВНИХ СИТУАЦІЙ ЗА ЗМІСТОМ КАЗОК У РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ

Обґрунтовано значення виховних ситуацій для реалізації продуктивного суб'єкт-суб'єктного спілкування між вихователем і вихованцями. Розкрито сутність такого методу як опосередкованого впливу на дитину через створення умов для організації повноцінного, емоційно насиченого та суспільно значущого, творчого життя вихователя й дітей. Показано особливості створення вербальних виховних ситуацій на основі змісту казок, наведено приклади таких виховних ситуацій.

Ключові слова: метод створення виховних ситуацій, вербальні виховні ситуації, казка, алгоритм створення виховних ситуацій.

Демченко Елена Петровна

УДК 372.3.

СОЗДАНИЕ ВЕРБАЛЬНЫЕ ВОСПИТАТЕЛЬНЫХ СИТУАЦИЙ ПО СОДЕРЖАНИЮ СКАЗОК В РАБОТЕ С ДОШКОЛЬНИКАМИ

Обосновано значение воспитательных ситуаций для реализации продуктивного субъект-субъектного общения между воспитателем и воспитанниками. Раскрыта сущность такого метода как опосредованного воздействия на ребенка через создание условий для организации полноценного, эмоционально насыщенного и общественно значимого, творческой жизни воспитателя и детей. Показаны особенности создания вербальных воспитательных ситуаций на основе содержания сказок, приведены примеры таких воспитательных ситуаций.

Ключевые слова: метод создания воспитательных ситуаций, вербальные воспитательные ситуации, сказка, алгоритм создания

воспитательных ситуаций.

Demchenko Olena Petrivna

CREATING VERBAL EDUCATIONAL SITUATIONS IN THE CONTENT OF FAIRY TALES IN WORKING WITH PRESCHOOLERS

The importance of educational situations for realization of productive subject-subject communication between educator and pupils is substantiated. The essence of such a method as an indirect influence on the child is revealed through creation of conditions for the organization of a full-fledged, emotionally rich and socially meaningful, creative life of the educator and children. The features of creating verbal educational situations based on the content of fairy tales are shown, examples of such educational situations are given.

Key words: method of creation of educational situations, verbal educational situations, fairy tale, algorithm of creation of educational situations.

У контексті реалізації вимог Базового компоненту дошкільної освіти, Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» відбувається перехід від традиційної навчально-дисциплінарної моделі до створення соціального простору, в якому стимулюється суб'єктна активність дошкільника. Тому пріоритетними завданнями для вихователів є організація у дошкільному закладі гуманістичного виховного середовища, моделювання відкритих і довірчих стосунків з його членами, гуманної взаємодії з дорослими, ровесниками тощо [1].

Метою статті є розкриття розвивального потенціалу й особливостей створення вербальних виховних ситуацій за змістом казок у роботі з дітьми дошкільного віку.

Ми виходимо з того, що діяльність педагогів щодо забезпечення свободи особистості дитини у процесі її становлення в дошкільному закладі,

створення спеціальних умов для її саморозвитку повинна здійснюватися на положеннях гуманістичної психології та педагогіки. Зокрема, зарубіжні психологи (А.Комбс, А.Маслоу, К.Роджерс, М.Монтессорі, Е.Фромм та ін.) заперечували біхевіористичний підхід до дитини, поведінка якої начебто повністю піддається маніпулюванню ззовні. Першою методологічною особливістю гуманістичного виховання стала вимога до педагогіки „припинити виховувати”. Їй належить не просто бути присутньою, а постійно йти назустріч дітям, активізувати, слухати, намагатись їх зрозуміти, допомогти виявити свої потреби.

Вітчизні педагоги також обґрунтовували необхідність забезпечення природності виховного процесу, уникнення штучності, заорганізованості, формалізму. Зокрема, В.Сухомлинський великого значення надавав „виховному середовищу”. Однією з умов ефективності його створення педагог вважав природність, „обстановку ненавмисності”, заперечував штучність, стверджував, що дитині не треба в кожному дану мить знати, що педагог його виховує, „виховний намір має бути прихований обстановкою дружніх, невимушених взаємин” [8, с.654].

Реалізації завдань щодо оновлення дошкільної освіти сприятиме опанування педагогами особистісно зорієнтованими методами виховання, які створюють умови для вияву самоактивності дитини, забезпечують можливість вибору шляхів і засобів реалізації своїх потреб, сприяють становленню її самостійності. Слід відзначити, що І.Бех у виховному особистісно зорієнтованому просторі пропонує нові методи, що лежать в основі особистісно зорієнтованих виховних технологій. До таких учений відносить метод створення емоційно збагачених, „педагогічно мудрих” виховних ситуацій [3, с.123].

Метод створення виховних ситуацій забезпечує продуктивне суб’єкт-суб’єктне спілкування між вихователем і вихованцями. Цей метод передбачає опосередкований вплив на дитину через створення умов для

організації повноцінного, емоційно насиченого та суспільно значущого, творчого життя вихователя й дітей, яке відповідає їхнім основним соціогенетичним потребам.

Виховні ситуації є ефективними у вихованні дітей дошкільного віку, оскільки враховують психологічні закономірності їхнього розвитку, є емоційно насиченими. Їх використання дає можливість зменшити жорсткий вплив на дитину, прямий тиск на неї. Багаторазово включаючи малюка в аналогічні за своїм характером умови, йому дається можливість робити власний вибір, а не механічно відтворювати соціально задані зразки. Виховні ситуації створюють умови для набуття дитиною індивідуального досвіду, вироблення й закріплення досвіду соціальної поведінки: підпорядкування і керівництва; співчуття ровесникам, дорослим; переживання відповідальності за спільну справу; морального вибору тощо.

Однак аналіз виховної практики дошкільних установ показує, що педагоги допоки надають перевагу традиційним методам безпосереднього впливу на свідомість і поведінку дитини, під час використання яких відбувається передача досвіду з метою відтворення дитиною соціально заданих зразків (нормативів).

Вивчення наукових джерел свідчить про різні підходи до класифікації виховних ситуацій. Серед інших видів у науково-методичній літературі виокремлено вербальні виховні ситуації. На значенні мовленнєвих (вербальних) ситуацій у становленні особистості дошкільника вказує В.Трунова [9]. На думку дослідниці, штучно створені мовленнєві ситуації утворюють на занятті атмосферу спілкування, співбесіди, обміну думками, дають змогу дітям складати різного роду розповіді, пояснення, міркування. При цьому, тексти мають бути невеликими за обсягом, художньо довершеними, доступними за змістом, з простою, але багатомовною, близькими до дитячого досвіду тощо.

У навчально-виховній роботі з дошкільниками доцільно, насамперед, створювати вербальні виховні ситуації на основі змісту казок, оскільки казка відіграє важливу роль у становленні особистості дитини цього вікового періоду. Казці, як засобу навчання і виховання, надавали особливого значення класики педагогіки та сучасні науковці, які вказували на роль казки у розвитку творчого мовлення дітей [8], розвитку сприймання, пам'яті, уяви, інтересів, почуттів, нахилів, здібностей, художнього смаку; показували її потенціал у пізнанні навколишнього світу й формуванні активного ставлення до життя, пробудження почуття любові до природи, рідної мови, народу, Батьківщини [7].

Доцільність використання сюжетів казок у процесі створення виховних ситуацій також зумовлюється тим, що забезпечення емоційності у процесі створення виховних ситуацій є однією з умов її ефективності. Як відомо, казка має великий потенціал впливу на емоційну сферу малюка.

Мета створення вербальних виховних ситуацій на основі сюжетів казок полягає в організації через опосередкований вплив змісту казки умов для формування у дітей дошкільного віку етичних понять, розвитку моральних якостей і рис характеру.

Створювати виховні ситуації на основі змісту казок варто у роботі з дітьми дошкільного дитинства (3-6 років). Як зазначала Н.Орланова [6], реалістичний підхід дітей до казкової фантастики починає формуватися в середньому дошкільному віці під безпосереднім впливом виховання і навчання. Діти дошкільного віку люблять не тільки слухати, а й самостійно складати казки.

За основу створення виховної ситуації може стати зміст як народної, так і авторської казки, яка є доступною для сприйняття дітьми середнього і старшого дошкільного віку.

Основою створення вербальних виховних ситуацій є організація “мовленнєвотворчої діяльності” дошкільників. Це поняття введено в

науковий обіг Н.Гавриш як діяльність, в якій «через складання різних типів зв'язних висловлювань дитина відбиває почуття, уявлення, враження, образи уяви, що нав'язані художніми творами, сприйманням довкілля» [4, с.26]. Залежно від умов, у яких відбувається творчий процес, дослідниця виокремлює два види мовленнєвотворчої діяльності: в умовах навчання і в ситуації ініціативної творчої діяльності.

Створення вербальних виховних ситуацій на основі змісту казок передбачає використання певних методичних прийомів. Узявши за основу дослідження Л.Березовської [2], Н.Гавриш [4], Н.Орланової [6] та ін., пропонуємо прийоми роботи з сюжетом казки у процесі створення виховних ситуацій: *використання ігрових зачинів; сюжетоскладання* (продовження казки розпочатої вихователем, складання казки про одну діючу особу (героя), складання казки за запропонованою темою, зміна кінцівки чи сюжету відомої казки, зміна характеру героя казки (із злого на доброго й навпаки), складання казки на основі сюжетів декількох казок, складання казки з використанням відомого сюжету «на новий лад», складання фантастичної історії про сучасне життя з використанням відомих казкових героїв, складання нової казкової історії виховного змісту, написання листів до героїв казки, пригоди дітей у казкових царствах, країнах тощо); *словесний опис-оцінка характеру й поведінки казкових героїв); казкові діалоги; інсценування* створених казок; *виконання малюнків* за сюжетами створених казок тощо.

Наведемо приклади вербальних виховних ситуацій на основі сюжетів казок за розробленим і апробованим нами алгоритмом створення виховної ситуації [5].

Виховна ситуація «Допоможемо помиритися Котикові й Півникові»

Мета: формувати поняття дружби, товаришування; розвивати почуття співпереживання, чуйності, взаємодопомоги; виховувати потребу й бажання піклуватися про інших, допомагати тим, хто потрапив у біду; розвивати

зв'язне мовлення.

Методичні прийоми: створення казкової історії вихователем; словесний малюнок казкових героїв; бесіда про дружбу; зміна кінцівки казкової історії дітьми; похвала як прийом заохочення дітей, які знають мирилки.

Засоби впливу на емоційну сферу учнів: емоційна розповідь з використанням невербальних засобів: міміки, жестів, інтонацій голосу; читання мирилок.

Ймовірні труднощі: частина дітей залишиться байдужими до казкової історії; діти не зможуть продовжити казку, пригадати мирилки.

Зміст ситуації: вихователь складає й розповідає дітям казкову історію про Котика й Півника, які посварилися, а потім завдяки порадам мудрої Сови помирилися; пропонує малюкам придумати власний варіант примирення героїв казки; пригадати мирилки, які допоможуть Котикові й Півникові забути образи.

Хід виховної ситуації:

Вихователь:

- Діти, ви пам'ятаєте казку про Котика й Півника? Як вони жили? Чи допомагали один одному? Чи були друзями?

- Так, жили-були Півник і Котик. Жили вони дружно і весело: Котик ходив на полювання, а Півник – господарював у будиночку.

- Але я нещодавно дізналася, що з нашими героями трапилася біда, вони посварилися. Поряд із ними мешкала зла чаклунка, якій страшенно не подобався веселий сміх, що лунав із будиночка друзів. Вона довго думала, що заподіяти, як нашкодити Котикові й Півникові. Чаклунка зробила чудодійне зілля, скуштувавши яке, звірятка посваряться між собою.

Коли Котик, як завжди вранці, вирушив у далеку дорогу на цілий день, чаклунка перетворилася на стареньку добру бабусю. У великому кошику старої було відбірне зерно, поміж яким вона насипала чудодійного зілля.

Солоденьким голосочком бабуся покликкала Півника, який навіть не підозрював біди, пригостила пшеничкою і одразу ж зникла.

Увечері, коли повернувся Котик, його зустрів роздратований Півник, який не приготував вечері, не поприбивав на подвір'ї. Звірятка почали сперечатися, потім розгорілася велика сварка. Півник грюкнув дверима і пішов геть з дому, даремно його вмовляв і зупиняв Котик. Цілу ніч не спав Котик, все чекав, що Півник передумає і повернеться додому.

Поряд жила мудра Сова, яка, хоч і дрімала вдень, але почула, що відбулося в Півником. А потім вона побачила, куди він пішов і де зараз знаходиться. Вона розповіла Котикові про те, як підманула його друга зла чаклунка.

- Що ж Ви порадите мені мудра пані? – запитав Котик.

Сова порадила Котикові відшукати книгу мудрості, яка знаходиться в чарівній печері. У цій книзі є чарівні заклинання, які називаються «мирилками». Коли Півник знайде Котика, то потрібно три рази сказати мирилку і чари зникнуть. Котик так і зробив, як йому порадила Сова, розчарував свого друга. І жили вони довго і дружно і більше ніколи не сварилися.

- А як би ви допомогли друзям помиритися?

- Які ви знаєте мирилки?

- А чи сваритеся ви зі своїми друзями?

Виховна ситуація «Лист від Зайчика-побігайчика із казки «Рукавичка»

Мета: розширювати уявлення дітей про особливості колективного спілкування, стосунки в колективі, взаємодію і підпорядкування; розвивати почуття співпереживання, взаєморозуміння; формувати вміння виявляти позитивні й негативні емоції, адекватні до поведінки казкових героїв.

Методичні прийоми: читання, обговорення листа й телеграми від Зайчика; бесіда з висловлюваннями дітьми пропозицій допомоги мешканцям рукавички; складання листа-відповіді.

Засоби впливу на емоційну сферу учнів: емпатійне читання вихователем листа й телеграми від Зайчика, засоби невербальної комунікації.

Ймовірні труднощі: дітям буде складно знайти вихід із запропонованої ситуації, вони будуть повторювати варіанти, описані в листі Зайчика.

Зміст ситуації: вихователь зачитує листа від Зайчика із казки «Рукавичка», в якому розповідається, що звірятам дуже тісно в рукавичці. Вони постійно сваряться й ніяк не можуть вирішити кого виселити із спільного житла. Педагог пропонує дітям скласти лист-відповідь героям казки, в якому порадити справедливий вихід із складної ситуації. Поки діти обговорюють лист і складають відповідь, надходить телеграма від Зайчика. Від Сороки-білобоки стало відомо, що дід шукає свою рукавичку. Через сварку і шум він може одразу її знайти й позбавити звірів житла.

Хід виховної ситуації:

Вихователь:

- Діти, я щойно отримала листа від Зайчика-побігайчика із казки «Рукавичка». Ви пам'ятаєте цю казку? А хто жив у рукавичці?

- Хочете почути про що пише герой казки і з яким проханням він звертається до вас?

Лист від Зайчика-побігайчика

Дорогі діти!

Я, Зайчик-побігайчик із казки «Рукавичка», пишу вам листа, бо думаю, що ви знаєте, любите нашу казку й допоможете нам. Ви мабуть пам'ятаєте, що живе в рукавичці семеро звірят. Спочатку було нам тепло, затишно й весело. Але потім ми зрозуміли, що рукавичка дуже маленька й тісна для нас і почали сперечатися, кому потрібно залишитись, а кому покинути наше житло.

Мишка-шкряботушка, яка знайшла рукавичку першою, пропонує висилитись тим звірятам, які прийшли останніми – Ведмедеві, Кабанові й Вовкові. Жабка-скрекотушка також наполягає піти саме їм з рукавички, бо

вони дуже великі й займають багато місця. Ведмідь, як найсильніший, вимагає, щоб рукавичку покинули всі, окрім нього. Лисичка-сестричка вважає, що в рукавичці повинна залишитися вона, бо має найкрасивішу шубку, й, до того ж, вона - найрозумніша й найхитріша.

І так сперечаються звірі вже не один день, рукавичка от-от трісне.

Порадьте нам, що робити, як помиритися, як жити спільно? Чи може комусь дійсно потрібно залишити рукавичку?

- Діти, допоможемо жителям рукавички? Як ви вважаєте, чи можуть звірі помиритися чи хтось із них повинен залишити рукавичку? Хто повинен піти першим?

Вихователь проводить бесіду з дітьми. У двері стукає листоноша, який приніс телеграму від Зайчика із наступним змістом:

Любі діти! Дуже прошу швидше дати відповідь на мій лист, бо Сорока-білобока повідомила, що дід уже зі своєю собачкою шукає загублену рукавичку. Якщо звірі будуть продовжувати голосно сваритися, то рукавичку дуже швидко знайде її господар.

- Діти, давайте завершимо складати відповідь Зайчикові та надішлемо її як найшвидше.

Таким чином, створення вербальних виховних ситуацій на основі сюжетів казок відповідає оновленим завданням дошкільної освіти. Використання цього методу сприятиме організації особистісно зорієнтованого виховного середовища, створенню сприятливих умов для формування важливих моральних якостей і способів поведінки дошкільників, забезпечення щастя й радості їх дитинства. Перспективним напрямом для подальших наукових розробок є дослідження особливостей використання різних видів виховних ситуацій у роботі з дітьми дошкільного віку.

Список літератури

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / наук. ред. та упоряд. О.Л.Кононко. – 2-ге вид., випр.. – К. : Світич, 2008. – 430 с.
2. Березовська Л.І. Розвиток творчого мовленнєвого самовираження старших дошкільників в ігрових казкових ситуаціях : автореф дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 “Теорія і методика навчання (українська мова)” / Л.І.Березовська; Південноукраїнський держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. – Одеса, 2004. – 23 с.
3. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання [Текст] : науково-метод. посібник / І.Д.Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
4. Гавриш Н.В.Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному віці [Текст]: навчально-методичний посібник / Н.В.Гавриш. – Донецьк : ТОВ “Лебідь”, 2001. – 218 с.
5. Демченко О.П. Формування у майбутніх учителів початкових класів професійної готовності до створення виховних ситуацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / О.П.Демченко; Вінницький держ. пед. ун-т ім. М.Коцюбинського. – Вінниця, 2006. – 20 с.
6. Орланова Н.П Складання казок дітьми старшого дошкільного віку // Дошк. пед. і психологія : республ. наук.-метод. зб. / Н.П Орланова. – Вип. 3. – Рад. шк.: 1967. – С.251-257.
7. Пабат В.В. Формування естетичних почуттів дітей дошкільного віку засобами української народної казки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Теорія і історія педагогіки освіти” / В.В.Пабат. – К., 1997. – 21 с.
8. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві // Вибрані твори: В 5-ти т. – Т.2. / В.О.Сухомлинський - К. : Рад. школа, 1976. – С.419-654.
9. Трунова В.А. Мовленнєві ситуації як засіб формування комунікативних умінь // Поч. шкала. – 1988. - № 8. – С.26-29.

В статье обосновывается развивающий потенциал вербальных воспитательных ситуаций в формировании личности ребенка дошкольного возраста. Показываются особенности создания вербальных воспитательных ситуаций по содержанию сказок в работе с дошкольниками. Приводятся конкретные примеры вербальных воспитательных ситуаций на основе сюжетов сказок по разработанному и апробированному алгоритму.

The article substantiates the potential of developing verbal and educational situations in the formation of the child of preschool age. Showing features of a verbal educational situations within the meaning of fairy tales in their work with children. We give examples of verbal specific educational environments based on stories by fairy tales and developed proven algorithm.